

Leiðin liggur í háskólana – eða hvað?

Gyða Jóhannsdóttir

Háskóla Íslands, Menntavísindasviði

Ágrip: Stjórnvöld á Vesturlöndum hafa ítrekað reynt að byggja upp fjölbreytt námstilboð að loknu framhaldsskólanámi; tvískipt háskólastigi (e. higher education, tertiary education) og byggt upp millistig á milli framhaldsskóla og hefðbundinna háskóla. Tilhneigingin hefur hins vegar verið sú að stofnanir sem eru ekki háskólar (í byrjun fyrst og fremst ætlað að stunda kennslu án rannsókna) hafa færst nær hefðbundnum háskólum og líkjast þeim meira en til var ætlast. Sums staðar hafa kennarar þessara stofnana fengið háskólatitla, stundað rannsóknir þó að takmarkaðar séu, og námi hefur lokið með háskólagráðu. Þessi tilhneiging hefur á íslensku verið nefnd bóknámsrek (e. *academic drift*). Í þessari grein er annars vegar fjallað um könnun mína á þróun háskólastigsins á Norðurlöndum (2006) en niðurstöður leiddu í ljós að bóknámsrek átti sér stað í þróun menntakerfa alls staðar á Norðurlöndum og einnig í stofnunum þeirra landa sem hafa byggt upp millistig. Ísland skar sig úr, en það er eitt af fáum löndum þar sem starfsmenntun er annaðhvort innan framhaldsskóla eða háskóla; svo virðist sem hlaupið hafi verið yfir millistig á milli háskóla og framhaldsskóla. Hins vegar er gerð grein fyrir nýrri rannsókn (2007–2008) þar sem ég kannaði nánar íslensku þróunina og sérstaklega með tilliti til þess hvort millistig gæti verið í sjónmáli. Niðurstöður benda til þess að lagalega formlegt millistig hafi ekki verið til hér á landi en óformlega hafi það orðið til á sjöunda og tíunda áratug 20. og fyrsta áratug 21. aldarinnar. Þetta birtist í því að stofnanir tengdar framhaldsskólastiginu hafa smám saman færst nær háskólum; inntökuskilyrði hafa í mörgum tilvikum verið stúdentspróf, kennarar fara að vinna að þróunarverkefnum og námið verður viðurkennt að hluta til jafngilt háskólanámi. Smám færðist þetta nám á háskólastig. Rök eru færð fyrir því hér að sú þróun haldi áfram þar sem íslenskir háskólar eru margir og flestir fámennir á alþjóðavísu. Þar sem háskólar eru að miklu leyti fjármagnaðir samkvæmt nemendafjölda er talið líklegt að talsmenn háskólanna sækist eftir því að fá þá nemendur inn í háskólana sem annars gætu farið í nám á millistigi.

Hagnýtt gildi: Greinin ætti fyrst og fremst að gagnast rannsækendum og þeim sem vinna að stefnumörkun menntamála á Íslandi. Stjórnvöld geta metið stefnumörkun sína á fræðilegum grundvelli og áttað sig á því hver er líkleg og æskileg þróun mála til lengri og skemmi tíma í ljósi þessara rannsókna.

Örar breytingar hafa orðið í öðrum löndum síðastliðna fjóra áratugi á skipulagi æðri menntunar (e. higher education; tertiary education), en það er sú menntun sem tekur við að loknu framhaldsskólanámi. Í þessari grein mun ég nota hugtakið háskólastig þar sem það samræmist betur íslenskri málhefð en æðri menntun. Í Evrópu fyrir 1960 voru það fyrst og fremst hefðbundnir háskólar (e. university) eða sérstakar menntastofnanir með virðingarstöðu háskóla sem tóku við nemendum að loknum framhaldsskóla. Háskólarnir voru fyrir fáa útvalda. Á sjöunda

áratugnum urðu kröfur um jafnrétti til náms æ háværar og í mörgum löndum var þá komið á fót millistofnunum á milli framhaldsskóla og hefðbundinna háskóla. Auk þess samræmist þessi uppbygging kröfum atvinnulífsins um aukna menntun vinnuafslsins. Þetta voru litlar stofnanir, margar þeirra staðsettar í dreifbýli, og buðu upp á tiltölulega stutt starfsmál (tvö til þrjú ár) tengt einni atvinnugrein (Kyvik, 2004; OECD, 1991).

Í mörgum löndum hafa þessar stofnanir þróast yfir í umfangsmikla fjölgreina starfsmenntaskóla. Eitt elsta dæmið um

slíka skóla eru bresku tækniskólarnir (e. polytechnics) sem voru stofnaðir á miðjum sjöunda áratugnum og fengu heitið háskóli í byrjun tíunda áratugarins. Almennt hefur háskólastigið því tekið miklum breytingum síðastliðna áratugi en löndin fara oft ólíkar leiðir. Margir fræðimenn telja þá tilhneingingu millistofnana að færast smám saman nær hefðbundnum háskólum vera sameiginlegt einkenni þróunar þessa skólastigs í fjölmörgum löndum en það var ekki ætlunin í byrjun. Þessi tilhneiging hefur verið nefnd *academic drift* (Jón Torfi Jónasson, 2004a; Morphew, 2000; Neave, 1979), á íslensku þýtt sem bóknámsrek (Jón Torfi Jónasson, 2006). Þessi tilhneiging felst meðal annars í því að millistofnanir sækjast í auknum mæli eftir því að öðlast ýmis sérkenni háskólanna, svo sem að námi ljúki með háskólagráðu og að kennarar stundi akademískar rannsóknir (Neave, 1979).

Þróun íslenska háskólastigsins hefur einnig verið ör undanfarna fjóra áratugi. Fyrir 1971 var einungis einn háskóli starfræktur á Íslandi en árið 1971 var Kennaraskóli Íslands færður á háskólastig undir heitinu Kennaraháskóli Íslands og varð þar með annar háskóli Íslendinga. Síðan hefur háskólum fjölgað ört og nú eru þeir sjö.¹ Breytingar á íslenska háskólastiginu hafa verið miklar og örar og því er þróunartímabilið stutt miðað við önnur lönd, til dæmis hin Norðurlöndin. Árið 1847 var stofnaður prestaskóli hér á landi, læknaskóli 1876 og lagadeild var starfrækt frá 1908. Háskóli Íslands var ekki formlega stofnaður fyrr en árið 1911 (Guðni Jónsson, 1961). Háskólinn í Uppsölum er elsti háskóli Norðurlanda, settur á stofn árið 1477, á eftir fylgir Kaupmannahafnarháskóli, stofnaður 1479, Háskólinn í Turku sem var fyrrum höfuðborg Finnlands, stofnaður 1640, og Háskólinn í Ósló sem var settur á stofn árið 1811.

Vöntun á háskóla hér á landi hindraði Íslendinga þó ekki í að leggja stund á háskólanám. Frá fornu fari stunduðu þeir háskólanám í Evrópu, en þegar kemur fram á 19. öld er það

næstum alfarið bundið við Kaupmannahöfn (Guðni Jónsson, 1961).

Þar sem íslenska háskólastigið hefur þróast á svo stuttum tíma er forvitnilegt að bera þróun þess saman við þróun annars staðar á Norðurlöndum, þar sem háskólarnir standa á gömlum merg. Vegna þess hve náíð samstarf hefur verið á milli stjórnvalda á Norðurlöndum, en einnig vegna þess hversu margt íslenskt háskólafolk hefur numið þar, mætti ætla að íslenska þróunin bæri keim af annarri norrænni þróun hvað varðar skipulag skólastiganna. Niðurstöður rannsóknar þar sem ég bar saman þróun háskólastigsins á Norðurlöndum sýna þó að svo er ekki. Ísland sker sig úr hvað snertir þróun millistigs á milli framhaldsskóla og háskóla, sem hefur þróast annars staðar á Norðurlöndum en hvorki var né er að finna á Íslandi.

Meginmarkmið þessarar greinar er að varpa nánara ljósi á þróun íslenska háskólastigsins í samanburði við framvinduna annars staðar á Norðurlöndum og freista þess að segja fyrir um hvert stefnir í nánustu framtíð.

Umfjöllunin er byggð á tveim stöðum. Í fyrsta lagi er byggt á meginniðurstöðum norrænu samanburðarrannsóknarinnar sem gerð var á árunum 2001–2006. Þar kannaði ég hvort til væri norrænt líkan sem lýsti skipulagi og þróun háskólastigsins, og sérstaklega hvort þróunin endurspegladi bóknámsrek (Gyða Jóhannsdóttir, 2006). Í öðru lagi er byggt á nánari rannsókn á þróun íslenska háskólastigsins, sem fór fram á árunum 2007 og 2008, þar sem þróun norrænu háskólakerfanna hefur verið fylgt eftir fram á þennan dag.

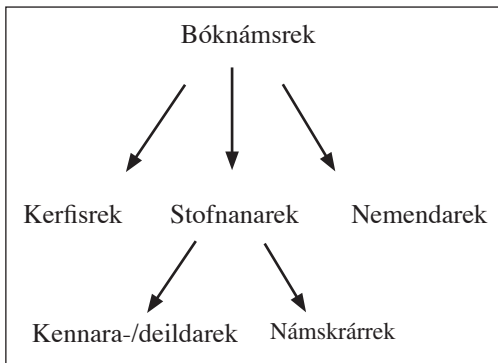
Lykilhugtök umræðunnar um þróun háskóla

Í rúmlega fjörutíu ár hafa rannsóknir á bóknámsreki yfirleitt beinst að vexti og þróun menntakerfa ólíkra þjóða og stofnana innan þessara kerfa, svo sem háskóla og stofnana sem ekki eru háskólar, hér eftir kallaðar millistofnanir (Birnbau, 1983; Huisman og

¹ 1. júlí 2008 urðu háskólarnir sjö þar sem Kennaraháskólinn sameinaðist Háskóla Íslands.

Morphew, 1998; Jón Torfi Jónasson, 2003, 2004a; Neave, 1979).

Hér er litið á bóknámsrek sem hægfara ferli sem skapast af aðgerðum ólíkra en tengdra hagsmunaaðila, svo sem ríkisins, háskólastofnana, millistofnana, fagstétta og nemenda. Fræðimenn hafa smám saman greint hugtakið bóknámsrek í nokkra yfir- og undirflokka, sjá 1. mynd hér fyrir neðan.

1. mynd. Flokkun bóknámsreks í yfir- og undirflokka.

Kerfisrek (e. system drift) vísar til kerfisbreytingar sem felst í því að kerfið verður líkara háskóla en kerfið sem horfið er frá (Neave, 1979; Kyvik, 2004; Gyða Jóhannsdóttir, 2007). Annar flokkurinn, *stofnanarek* (e. institutional drift), lýsir þeirri tilhneigingu stofnana sem ekki eru háskólar að sækjast eftir virðingarstöðu háskóla (Neave, 1979; Morphew, 2000; Kyvik, 2004; Jón Torfi Jónasson, 2004a; Gyða Jóhannsdóttir, 2007). Hér er litið svo á að stofnanareki megi skipta í tvo undirflokka:

1. *Kennara-/deildarek* (e. faculty drift) lýsir sókn einstakra kennara í hefðbundin viðmið háskóla. Þetta getur einnig átt við um deildir, til dæmis þegar deildir ákveða að ráða frekar kennara með doktorsgráðu en kennara sem annars er mjög hæfur til starfsins sökum þekkingar á starfsvettvangi (Kyvik, 2004; Jón Torfi Jónasson, 2004a).
2. *Námskrárrek* (e. curriculum drift) vísar til þess að námskrá starfsmenntunar sem ekki er á háskólastigi verður æ fræðilegri

og bóklegri, þ.e.a.s. færast af vettvangi inn í skólastofnanir (Neave, 1979; Jón Torfi Jónasson, 2003, 2004a).

Þriðji yfirflokkurinn, *nemendarek* (e. drift of the student body), er sú tilhneiging nemenda að kjósa í sívaxandi mæli háskólanám í stað starfsnáms á framhaldsskólastigi. Jón Torfi Jónasson (2003, 2004a) hefur fjallað ítarlega um þessa tegund bóknámsreks.

Í þessari grein er fjallað um kerfisrek og stofnanarek.

Kerfisrek og stofnanarek er nátengt skipulagi háskólastigsins. Scott (1995) hefur flokkað ólík háskólakerfi samkvæmt fimmskiptu flokkunarkerfi. Kyvik (2004) hefur útfært þetta flokkunarkerfi nánar og notað það til þess að greina skipulag háskólakerfa allmargra þjóða, þar á meðal Norðurlanda að Íslandi undanteknu. Í 1. töflu hér á eftir er lýsing á flokkunarkerfi Scotts (1995) og nánari útfærslu Kyviks (2004) á kerfinu.

Flokkunarkerfi Scotts er að vísu nokkur einföldun þar sem það byggist á formlegu skipulagi háskólastigsins í allmörgum löndum sem eru menningarlega og menntapólitískt ólík. Sjálfur leggur Scott áherslu á að flokkunarkerfið taki ekki fullt tillit til menningarmunar landanna. Stjórnvöld skipuleggja ekki háskólastigið samkvæmt tilteknu flokkunarkerfi. Þvert á móti ráða menningarlegar og menntapólitískar aðstæður í viðkomandi landi miklu um það hvernig menntakerfið þróast. Ég held því fram að flokkunarkerfið sé í raun á tveim þrepum, þ.e.a.s. formlegu þrepi sem vísar til laga og reglugerða um menntakerfið, og svo óformlegu þrepi, en þar er átt við óformleg einkenni kerfisins; í raun breytingar sem eiga sér stað án þess að lagaramminn breytist. Kerfið er hins vegar gagnlegt við að bera saman breytingar á háskólakerfi landa yfir langan tíma og sjá hvert stefnir.

Ég hef rennt stöðum undir þá skoðun (Gyða Jóhannsdóttir, 2006) að flokkunarkerfi Scotts sé nátengt hugtakinu bóknámsrek og að það endurspegli bóknámsrek hvað kerfi og stofnanir

1. tafla. Lýsing á fimmskiptu flokkunarkerfi Scotts.

<i>Háskólaráð- andi kerfi</i> (e. (university dominated system)	<i>Tvíhliða kerfi</i> (e. dual system)	<i>Tvíundakerfi</i> (e. binary system)	<i>Sameinað kerfi</i> (e. unified system)	<i>Lagskipt kerfi</i> (e. stratified system)
Í þessu kerfi eru annars vegar hefðbundnir háskólar og stofnanir með stöðu háskóla og hins vegar skólar á framhaldsskólastigi sem sjá fyrir menntun kennara, hjúkrunarkvænna, verkfræðinga o. s. frv. Þetta kerfi var algengt í Evrópu þar til í byrjun sjöunda áratugarins.	Hér eru annars vegar hefðbundnir háskólar og stofnanir með stöðu háskóla og hins vegar litlar menntastofnanir sem taka við af framhaldsskóla (skyldustigi) og sjá fyrir menntun kennara, hjúkrunarkvænna, verkfræðinga o.s.frv. Skólarnir eru dreifðir um landið, tengdir landshlutum og atvinnulífinu. Þeir eru með sérlæg og eigin reglugerðir og stofnana- menningu. Námi lýkur með diplómu. Skólarnir eru algerlega aðskildir frá háskólum.	Háskólaakerfið samanstendur af tveim hliðum. Annars vegar eru hefðbundnir háskólar og stofnanir með stöðu háskóla. Hins vegar hafa litlu stofnanirnar úr tvíhliða kerfinu nú verið sameinaðar í fjölgreina starfsmenntaskóla tengda landshlutum. Þeir eiga að uppfylla staðbundnar þarfir og sjá fyrir 3–4 ára starfsmenntun ýmissa starfsstétta. Ef um rannsóknir er að ræða eru þær mjög hagnýtar. Ein lög og reglugerð ná yfir þessa starfsmenntaskóla.*	Alhliða háskólastig. Búið er að sameina hefðbundna háskóla og starfsmenntaskóla. Sama heitið er notað um allar stofnanirnar í kerfinu, yfirleitt háskóli. Búið er að færa alla menntun að loknum framhaldsskóla inn í háskólana. Sömu lög ná yfir þessar stofnanir en þær geta þó verið nokkuð ólíkar innbyrðis. Mikil samkeppni er oft á milli stofnana í þessu kerfi.	Alhliða háskóla-kerfi. Skýr verkaskipting er innan stofnana og á milli þeirra. Stofnanir eru tengdar markaði og stjórnámum. Þetta kerfi er fyrst og fremst að finna í Bandaríkjunum.
	Algengt kerfi í Evrópu á sjöunda og áttunda áratugnum.			

*Tilhneigingin hefur verið að sú að þessir skólar færast smám saman nær háskólunum en ætlað var í upphafi, gott dæmi eru bresku tækniskólarnir (e. polytechnics) frá miðjum sjöunda áratugnum.

varðar. Dæmi um slíkt er þegar kerfi breytist smám saman úr tvíhliða kerfi yfir í tvíundakerfi og að lokum í sameinað kerfi. Kerfið breytist þá í kerfi sem er nær hefðbundnum háskóla en kerfið sem horfið er frá.

Til að hægt sé að mæla bóknámsrek þarf að setja fram viðmið til grundvallar. Þar sem bóknámsrek, nánar tiltekið stofnanarek, vísar til tilhneigingar stofnana, sem ekki eru háskólar, til þess að öðlast ýmis einkenni háskóla þurfa viðmiðin sem mælingar grundvallast á að endurspeglar einkenni háskóla. Eitt helsta einkenni háskóla eru reglur eða fyrirmæli um iðkun rannsókna – því er m.a. kannað hvort kennarar í skólum sem ekki eru háskólar eigi að stunda rannsóknir. Annað viðmið er flokkun námsloka eða prófgráða eftir því hvort námið sem að baki liggur leiðir til háskólagráðu eða ekki. Þessi tvö viðmið byggjast á niðurstöðum rannsókna Neave (1979), Halsey (1983) og Kyvik (2004) en þær leiddu í ljós þá tilhneigingu að kennarar stofnana sem ekki eru háskólar fara smám saman að stunda rannsóknir og námið leiðir til prófs sem smám saman fær stöðu fullgildrar háskólagráðu. Ég hef auk þess ályktað um tvö af framangreindum viðmiðum en það er 1) hvort háskólatitlar eru notaðir um starfsheiti kennara og hvort 2) lýsing á framgangskerfi einstaklinga og stofnana ber keim af háskólakerfi, einkum með tilliti til þess hvort kennarar geta sótt um framgang eða ekki en einnig hvort stofnanir geta sótt um stöðu háskóla að uppfylltum sérstökum skilyrðum (Gyða Jóhannsdóttir, 2006).

Í ljósi niðurstaðna úr norrænu samanburðarrannsókninni sem sýndu að á Íslandi hafi ekki verið millikerfi, gagnstætt því sem tíðkast í öðrum löndum, finnst mér áhugavert að skoða þróun íslenska háskólastigsins nánar. Einnig er forvitnilegt að athuga sérstaklega þá þróun sem á sér stað núna. Flokkar bóknámsreks sem hér hefur verið lýst og flokkunarkerfi Scotts verður notað við þá greiningu. Í þessari grein er leitað svara við eftirfarandi spurningum:

1. Er íslensk þróun um eitthvað frábrugðin þróuninni annars staðar á

Norðurlöndum? Ef svo er, hvernig?

2. Eru merki um breytingu á íslenska háskólastiginu í sjónmáli og hvað er til marks um að svo sé?

Aðferðir

Í norrænu samanburðarrannsókninni (2001–2006) var gögnum safnað á Íslandi, í Danmörku, Finnlandi, Noregi og Svíþjóð. Fyrst og fremst var byggt á greiningu opinberra heimilda (lögum, reglugerðum, skýrslum, álitum og ritum fræðimanna). Auk þess voru tekin viðtöl við lykilpersónur í hverju landi. Könnun á þróun íslenska háskólastigsins (2007–2008) er einnig byggð á greiningu opinberra heimilda (lög, lagafrumvörp, skýrslur, o.s.frv.). Flokkunarkerfi Scotts (1995) og útfærsla Kyviks (2004) voru notuð til þess að greina þróun háskólastigsins, bæði í norrænu og íslensku rannsókninni.

Í norrænu rannsókninni voru fjögur viðmið notuð til að kanna stofnanarek skóla sem ekki voru háskólar. 1) Reglur eða fyrirmæli um iðkun rannsókna: Eiga kennarar að stunda rannsóknir og þá hvers konar rannsóknir? 2) Háskólagráður: Leiðir námið til háskólagráðu eða ígildis hennar? 3) Háskólatitlar, þ.e.a.s. nota kennarar háskólatitla? 4) Framgangskerfi: Getu kennarar sótt um æðri háskólatitil og getu stofnanir sótt um stöðu háskóla? Í íslensku rannsókninni eru þessi fjögur viðmið notuð en að auki er bætt við fimmta viðmiðinu, en það er stúdentspróf sem inntökuskilyrði í viðkomandi skóla. Þetta inntökuskilyrði var lengi eina skilgreiningin á íslenskum háskóla.

Niðurstöður

Kerfisbundin þróun norræna háskólastigsins

Niðurstöður norrænu samanburðarrannsóknarinnar sýndu að uppbygging norræna háskólastigsins fellur undir tvo flokka í kerfi Scotts. Greiningin sýndi einnig hvenær síðasta kerfisbreyting var gerð og frá hvaða kerfi var horfið, sjá 2. mynd.

Háskólaráðandi kerfi	Tvíhliðakerfi	Tvíundakerfi	Sameinað kerfi
Finland	→	1992	
Noregur	→	1994	?
Danmörk	→	2000	
Svíþjóð	→		1977
Ísland	-----→		1997

2. mynd. Flokkun á skipulagi æðri menntunar á Norðurlöndum árið 2008 skv. flokkunarkerfi Scotts (1995) og útfærslu Kyviks (2004) á kerfinu, og yfirlit yfir helstu breytingar.

Mynd 2 sýnir að tilhögun háskólastigsins er ólík eftir löndum. Tvíundakerfi hefur verið tekið upp í Finnlandi, Noregi og Danmörku en á mismunandi tíma. Svíþjóð og Ísland eru með sameinað kerfi en Ísland tók það upp tuttugu árum síðar en Svíþjóð og hleypur formlega yfir millikerfi að því er virðist. Ekki er þó víst að þetta sé raunin þegar óformlega þróunin er skoðuð sérstaklega og verður fjallað um það síðar. Þegar þetta er ritað hafa verið lagðar fram tillögur í Noregi sem miða að því að breyta norska tvíundakerfinu í sameinað kerfi (NOU, 2008). Myndin sýnir einnig að kerfisrek hefur átt sér stað í öllum löndunum, þ.e.a.s. það kerfi sem tekið er upp stendur nær háskólunum en kerfið sem horfið er frá.

Kerfisbreyting ein og sér segir þó ekki alla söguna heldur þarf að skyggjast á bak við tjöldin og kanna hvaða þróun hefur átt sér stað, bæði hvað varðar kerfi og stofnanir. Til glöggvunar er hér yfirlit yfir heiti stofnana í norrænum háskólakerfum, sjá 3. mynd. hér á eftir.

Mynd 3 sýnir að sama kerfisheitið felur í sér ólíkt fyrirkomulag og þróun kerfisins. Í Svíþjóð eru tvö konar stofnanir í sameinuðu kerfi,

universiteter og högskolor, enda hefur oft verið talað um sænska kerfið sem dulið tvíundakerfi. Í Danmörku er *professionshøjskole* nýjasta heitið á millikerfinu – áður hét það *CVU* og þar áður *seminarier*. 3. mynd sýnir því einnig að heiti millistofnana eru ólík eftir löndum.

Hér á eftir er gerð örstutt grein fyrir kerfisþróun og bóknámsreki í hverju landi fyrir sig.

Tvíundakerfin í Finnlandi, Noregi og Danmörku

Í finnska tvíundakerfinu eru annars vegar hefðbundnir háskólar og sérstakir skólar með stöðu háskóla og hins vegar tækniskólar (e. polytechnics). Um miðjan áttunda áratuginn útvíkkuðu Finnar háskólastigið; stækkuðu þá háskóla sem fyrir voru og stofnuðu nýja. Í lok níunda áratugarins varð ljóst að háskólarnir gátu ekki tekið við öllum nemendum sem luku stúdentsprófi, miðað við þann ramma sem þeim var settur; háskólanám var einnig mjög langt þar sem Finnar lögðu B.A. gráðu niður í lok áttunda áratugarins og höfðu aðeins meistarágráðu á háskólastiginu. Auk þess þóttu möguleikar starfsmenntaskólanna á

	Tvíundakerfi	Sameinað kerfi
Danmörk	Universitet	Professionshøjskole
Noregur	Universitet	Højskole
Finland	Universitet	Polytechnics
Svíþjóð		Universitet – Högskola
Ísland		Háskóli

3. Mynd. Yfirlit yfir heiti stofnana samkvæmt norrænum háskólakerfum 2008

framhaldsskólastiginu ekki fullnýttir og staða þeirra tiltölulega veik. Því var brugðið á það ráð að beina nemendum með stúdentspróf í styttra og hagnýtara nám en boðið var í háskólunum (Rinne, 2004; Kim, 2002; Finnsla menntamálaráðuneytið, 2005). Árið 1992 voru því áttatíu og fimm starfsmenntabrotir á efri stigum framhaldsskólanna fluttar í tuttugu og tvo tækniskóla. Þetta markar upphaf tvíundakerfis í Finnlandi (Kyvik, 2004). Finnslu tækniskólarnir starfa samkvæmt sérlögum og eru greindir frá háskólunum. Kennarar eru ekki með háskólatitla og tækniskólarnir geta ekki sótt um stöðu háskóla (Lag om yrkeshögskola no. 351/2003).

Nokkurs bóknámsreks hefur gætt í þróun tækniskólanna. Í fyrstu áttu kennarar einungis að vinna að þróunarverkefnum og námi lauk með diplómu sem gjarnan er kölluð „tækniskóla-bachelor“. Þróunin hefur verið sú að kennarar hafa í æ ríkari mæli farið að vinna að stuttum, hagnýtum rannsóknnum og í ráði er að efla þann rannsóknarþátt enn frekar (Finnsla menntamálaráðuneytið, 2005). Tækniskóla-bachelorinn á ekki langt í land með að fá fulla viðurkenningu sem fyrsta háskólagráða. Tækniskólarnir starfrækja nú einnig viðbótarnám ofan á tækniskóla-bachelor; svokallaðan „tækniskóla-master“. Erfiðlega hefur gengið að fá háskólana til að viðurkenna þá gráðu jafngilda meistargráðu háskólanna.²

Í norska tvíundakerfinu eru annars vegar hefðbundnir háskólar (universiteter) og sérstakar stofnanir með stöðu háskóla og hins vegar millistofnanir, svokallaðir „ríkis-højskoler“ (n. statliga højskoler). Hér er notað norska heitið *højskoler*. Í lok sjöunda áratugarins var við lýði umfangsmikið tvíhliða kerfi í Noregi þar sem starfræktir voru hlið við hlið tvenns konar starfsmenntaskólar (n. højskoler) sem tóku við af framhaldsskólastiginu. Annars vegar voru landshluta-*højskoler* (n. regionale højskoler) og hins vegar héraðs-*højskoler* (n. distrikt højskoler). Þessum skólum fjölgaði mjög á sjöunda og áttunda áratugnum og urðu einnig mun akademískari en upphaflega var ætlunin

og á það sérstaklega við héraðs-*højskoler*. Árið 1994 voru níutíu og átta højskoler sameinaðir í tuttugu og sex ríkis-*højskoler*. Þessir ríkis-*højskoler* og hefðbundnu háskólarnir falla undir sömu lög (Lov om universiteter og højskoler no. 22/1995). Þessi lög mörkuðu upphaf tvíundakerfis í Noregi.

Mikið bóknámsrek hefur átt sér stað innan norsku *højskolanna* síðastliðin fimmtán ár og er norska tvíundakerfið næst háskólunum þegar það er borið saman við tvíundakerfi annarra landa (Kyvik, 2004). Kennarar í ríkis-*højskoler* eru með háskólatitla og eiga að stunda rannsóknir, en einkum þó hagnýtar og tengdar landshlutum. Námi lýkur með háskólagráðu.³ Ríkis-*højskoler* geta sótt um stöðu háskóla að hluta til, þ.e.a.s. heimild til að bjóða upp á doktorsnám, en þeir geta einnig sótt um fullgilda stöðu háskóla og hafa tveir þegar fengið hana og fleiri eru að undirbúa slíka umsókn. Þessi staða hefur orðið til þess að nú liggja fyrir tillögur um að sameina allar stofnanir í tvíundakerfinu í átta háskóla (NOU, 2008). Ef af verður tekur Noregur upp sameinað kerfi. Mikil andstaða ríkir gagnvart þessum hugmyndum. Þegar þetta er ritað hafa yfirvöld menntamála í Noregi nýlega lýst því yfir að stofnanir verði ekki þvingaðar til að sameinast. Þær geti þó unnið að sameiningu ef þær kjósa það og þá í samráði við yfirvöld. Ég tel þó allt benda til þess að Noregur taki upp sameinað kerfi í einhverri mynd í náinni framtíð og er það í samræmi við þróun bresku *polytechnics*-skólanna á tíunda áratugnum.

Danskt tvíundakerfi samanstendur annars vegar af hefðbundnum háskólum og skólum með stöðu háskóla og hins vegar af milli-stofnunum, þ.e.a.s. *professionshøjskoler*, hér þýtt sem *fagháskólar*. Fram til ársins 2000 var við lýði í Danmörku tvíhliða kerfi sem átti sér langa sögu og var byggt á mjög sterkri hefð fjölmargra lítilla starfsmenntaskóla (d. seminar) vítt og breitt um landið sem hver fyrir sig bauð upp á menntun einnar starfsstéttar, svo sem menntun grunnskólakennara, hjúkrunarkvenna, blaðamanna o.s.frv.

² Gyða Jóhannsdóttir (2006) fjallar nánar um bóknámsrek finnslu tækniskólanna.

³ Gyða Jóhannsdóttir (2007) fjallar nánar um bóknámsrek norsku højskolanna.

Tilurð danska tvíundakerfisins árið 2000 má rekja til þess að menntamálayfirvöld hvöttu til sameiningar fjögurra eða fimm starfsmenntaskóla í eina skólastofnun og þá urðu til u.þ.b. tuttugu skólar fyrir framhaldsnám (d. centers for videreuddannelse), skammstafað CVU (Rasmussen, 2004). Árið 2007 var gengið lengra í sameiningu þar sem allar CVU-stofnanir (auk flestra þeirra starfsmenntaskóla sem höfðu ekki verið sameinaðir í CVU) voru sameinaðar í átta fagháskóla. Áætlað er að fagháskólarnir verði sex á næstu árum (Lov om professionshøjskoler for videregående uddannelser no. 562/2007).

Danska tvíundakerfið gerir ráð fyrir fullum aðskilnaði CVU/fagháskólanna frá háskólunum og sker sig úr hvað það varðar í samanburði við Noreg og Finnland. Rökin fyrir þessari niðurstöðu eru þau að kennarar í CVU og síðar fagháskólunum hafa ekki háskólatitla og eiga ekki að stunda rannsóknir en hins vegar er löng hefð fyrir því að þeir vinni að þróunarverkefnum. Námi lýkur ekki með háskólagráðu heldur diplómu sem kallast *professionsbachelor* og er nokkurn veginn jafngild fyrstu háskólagráðu en það tók nokkurn tíma að fá þá viðurkenningu líkt og í Finnlandi. Nokkur merki eru því um bóknámsrek þó að það sé hægara en í Finnlandi og Noregi.⁴ Svo virðist sem bilið á milli hefðbundinna háskóla og fagháskóla sé þó að minnka. Í janúar 2008 fór Háskólinn í Árósum fram á viðurkenningu til að fá að bjóða upp á námsbraut fyrir kennara grunnskólans sem lyki með háskólagráðu. Nám þessarar starfsstéttar er annars innan fagháskólanna. *Danmarks Akkrediteringsråd* veitti viðurkenninguna en danska ríkisstjórnin hafnaði hins vegar beiðni um heimild til að starfrækja þessa braut að sinni. Nefnd var sett á laggirnar til að athuga möguleikana á samvinnu fagháskólanna og háskólanna hvað þetta snerti. Danska ríkisstjórnin hefur nú lýst því yfir að hún styðji háskólana í að bjóða upp á námsbraut fyrir kennara grunnskólans í samvinnu við fagháskólana og ljúki því námi með háskólagráðu. Fagháskólarnir starfrækja engu

að síður námsbrautir fyrir grunnskólakennara sem lýkur ekki með háskólagráðu.

Sameinað kerfi í Svíþjóð og á Íslandi

Árið 1977 hurfu Svíar frá tvíhliða kerfi og tóku upp sameinað kerfi. Þeir færðu litla starfsmennta-högskola inn í hefðbundna háskóla ef þá var að finna í grennd við háskólana. Ef svo var ekki voru *högskolarnir* starfræktir áfram. Í fyrstu var mikill munur á *högskolum* og hefðbundnum háskólum og áttu kennarar *högskola* að kenna en ekki að stunda rannsóknir (Fritzell, 1998). Sænska háskólastigið (s. *högskolesystemet*) er kennt við stofnanir sem eru lægra settar í kerfinu, þ.e.a.s. *högskola* en ekki við universitet eins og venja er annars staðar (Bretland, Ísland). Samkvæmt lögum um sænska háskólastigið frá 1992 verður kerfið samhæfðara en áður, m.a. eiga allir kennarar að stunda rannsóknir (Högskolelagen nr. 1434/1992). Sænskt háskólakerfi er um margt óljóst; þar eru hefðbundnir háskólar en einnig *högskolor* sem eru ekki með virðingarstöðu háskóla en geta fengið hana að uppfylltum ákveðnum skilyrðum. Stundum er talað um sænska kerfið sem dulið tvíundakerfi (Kim, 2002; Kyvik, 2004).⁵

Upphaf sameinaðs kerfis á Íslandi má rekja til laga um háskóla frá 1997. Á Íslandi var háskólastigið víkkað út á árunum frá 1971 en þá varð Kennaraháskóli Íslands annar háskóli Íslendinga. Á svipuðum tíma færðist menntun hjúkrunarfræðinga inn í Háskóla Íslands. Smám saman hefur menntun annarra starfsstétta, sem ekki var á háskólastigi, færst inn í háskólana tvo eða fengið stöðu háskóla. Nýir háskólar hafa einnig verið stofnaðir. Þessar breytingar urðu smám saman og innan einstakra stofnana án heildrænnar stefnumörkunar stjórnvalda um háskólastigið (Jón Torfi Jónasson, 2004b). Með samþykkt laga um háskóla frá 1997 tóku Íslendingar upp sameinað kerfi þar sem háskóli varð samheiti stofnana á háskólastigi, sem nú eru sjö, en aðrar stofnanir eru á framhaldsskólastigi.

⁴ Gyða Jóhannsdóttir (2007) fjallar nánar um bóknámsrek dönsku fagháskólanna.

⁵ Gyða Jóhannsdóttir (2006) fjallar nánar um bóknámsrek í sænska háskólakerfinu.

Ísland virðist formlega færast frá háskólaráðandi kerfi yfir í sameinað kerfi án þess að taka upp tvíhliða kerfi og síðar tvíundakerfi eins og á sér stað víðast hvar annars staðar á Norðurlöndum. Íslenska þróunin virðist því mjög ólík þróun hinna landanna og þarfnast nánari skoðunar.

Rýnt í þróun íslenska háskólastigsins

Dulíð tvíhliða kerfi?

Þróunin í Finnlandi, Noregi og Danmörku sýnir að það er sterk tilhneiging til þess að færa þær stofnanir sem standa utan við háskólana á háskólastig, jafnvel þótt gerður sé skýr greinarmunur á stofnunum innan skólanna á háskólastiginu. Þessar stofnanir þrýsta mikið á að komast upp að hlið háskólanna hvað varðar öll þau viðmið sem nefnd hafa verið. Í Svíþjóð, þar sem búið var til heilsteypt kerfi, hefur aðgreiningunni samt verið haldið að talsverðu marki í reynd, þótt að forminu til sé sænska kerfið sameinað kerfi. Það eru því ákveðin atriði sem eru sammerkt þróuninni í öllum þessum löndum þótt umgjörðin sé ekki sú sama. Í þessu ljósi var þróunin hér á landi könnuð nánar.

Við skoðun á íslensku þróuninni kom í ljós að bæði var erfitt að sjá frá hvaða kerfi var horfið og þá voru sumir háskólar sameinaða kerfisins nokkuð frábrugðnir almennum hugmyndum um háskóla hvað það snerti að þar væru stundaðar rannsóknir og að þeir veittu allar háskólagráður.

Samkvæmt lögum um Háskóla nr.136/1997 virðist horfið frá því háskólaráðandi kerfi sem verið hafði við lýði fram að þeim tíma, þar sem stofnanir á stigi æðri menntunar voru annað hvort háskólar eða framhaldsskólar. Þegar betur er að gáð stóðst þessi einföldun ekki í raun þar sem nokkrir skólar sem á sjöunda áratugnum voru starfræktir samkvæmt lagalegum ramma mennta- og sérskólastigs (þriðja skólastig skv. lögum um skólakerfi og fræðsluskyldu nr. 221/1946) höfðu saman þróast frá sérskólastiginu sem þeir voru formlega á og

í átt að Háskóla Íslands. Það sama á sér stað á níunda og tíunda áratugnum en þá þróast aðrir skólar sem starfræktir voru innan lagaramma framhaldsskólanna (skv. lögum um skólakerfi nr. 55/1974) í átt að háskólunum. Samkvæmt þessu var kerfið formlega háskólaráðandi kerfi fyrir 1997, en í raun var um að ræða óformlega breytingu í tvíhliðakerfi. Þetta bendir til þess að þótt löggin um háskóla frá 1997 hafi gert ráð fyrir sameinuðu kerfi í kjölfar lagasetningarinnar hafi í raun verið um dulíð tvíhliðakerfi að ræða, í rauninni bæði fyrir og eftir lagasetninguna. Hér á eftir eru rakin nokkur dæmi þessu til stuðnings.

Fyrsta dæmið er þróun Kennaraskóla Íslands. Í lögum um hann nr. 23/1963 er eins árs kennaradeild stúdenta viðurkennd en þar gátu stúdentar öðlast réttindi til kennslu í barnaskólum. Þessi deild hafði þó í raun verið starfrækt frá 1951 en þá var nemendafjöldi nægur í eina bekkjardeild. Í undirbúningi laganna 1963 var gert ráð fyrir að lengja deildina í tvö ár en því var frestað vegna kennaraskorts. Deildin var lengd í tvö ár árið 1969 (Sigríður Valgeirsdóttir, 1987). Þar sem skilgreining á háskóla fram til 1997 var fyrst og fremst bundin við inntökuskilyrði háskóla, þ.e.a.s. stúdentspróf, má leiða líkur að því að Kennaraskóli Íslands hafi að nokkru leyti starfað á háskólastigi allar götur frá 1951, en að minnsta kosti frá 1971.

Tækniskólinn er annað dæmi. Hann var stofnaður 1962 og var starfræktur samkvæmt mennta- og sérskólastigi til 1971. Upp úr 1973 var hann hins vegar að nokkru leyti viðurkenndur með stöðu háskóla. Hann bauð upp á nám á framhaldsskólastigi en einnig nám sem var fyllilega sambærilegt námi á háskólastigi og hafði formlega ótvíræða stöðu þess. Orðræðan um Tækniskólann var hins vegar tvístígandi og menn greindi á um hvort hann skyldi talinn til háskóla eða framhaldsskóla. Gott dæmi um þetta er nám í meinatækni, en árið 1966 var Tækniskólanum falið að sjá um og starfrækja það og inntökuskilyrði var stúdentspróf. Árið 1974 var hugað að því að færa námið í Háskóla Íslands enda voru nemendur með stúdentspróf,

meirihluti kennslunnar var metinn sem nám á háskólastigi og sumar greinar voru hliðstæðar greinum í líffræðiskor og sömu kennslubækur notaðar. Að auki var um sömu kennara að ræða í mörgum tilvikum. Af flutningnum varð þó ekki (Hildur Rögnvaldsdóttir, 2004). Tækniskólinn varð Tækniháskóli Íslands árið 2002 og sameinaðist Háskólanum í Reykjavík árið 2005. Tækniskólinn er sennilega skýrasta dæmið um það hve staða skóla í kerfinu gat verið óljós.

Svipuð þróun átti sér stað á níunda og tíunda áratugnum hvað snerti Fósturskóla Íslands, Proskapjálffaskóla Íslands, Íþróttakennarskóla Íslands og listaskólana (Myndlista og handíðaskóla Íslands, Tónlistarskóla Íslands og Leiklistarskóla Íslands). Þessir skólar störfuðu allir á grundvelli sérlaga en voru að talsverðu leyti starfræktir innan lagaramma og regluverks framhaldsskólastigsins. Fjármögnun þessara skóla var ákvörðuð samkvæmt reiknireglu framhaldsskólans og vinnuskylda kennara var samkvæmt samningum við framhaldsskólakennara. Inntökuskilyrði skólanna voru breytileg; stundum stúdentspróf en í sumum tilvikum nægðu tvö til þrjú ár í framhaldsskóla. Í daglegu tali var oft vitnað til þessara skóla sem skólanna á gráa svæðinu, vegna þess að á þessu tímabili þróuðust þeir smám saman í átt að háskóla og gengu eins langt og lagaleg staða þeirra á framhaldsskólastigi leyfði. Fósturskólinn var gott dæmi um þetta. Nemendum með stúdentspróf fjölgaði við skólann,⁶ og frá 1983 var rekið eins árs breytilegt framhaldsnám sem var síðar metið sambærilegt við hluta af framhaldsnámi leikskólakennara í tveim *højskoler* í Noregi og við framhaldsdeild Kennaraháskóla Íslands. Fósturskólinn var einnig þátttakandi í samstarfsneti háskóla á Norðurlöndum og í Evrópu (Gyða Jóhannsdóttir, 1998). Þróun allra hinna skólanna var einnig í átt að háskóla en þó hvers með sínu sniði. Stjórnvöld tóku ekki formlega á stöðu neinna skólanna á gráa svæðinu fyrir en 1995 (Lög um listmenntun á háskólastigi nr. 43/1995). Hinir skólarnir

sem nefndir voru hér að framan sameinuðust Kennaraháskóla Íslands árið 1997 (Lög um Kennaraháskóla Íslands nr. 137/1997). Þróun allra þessara skóla er því um margt lík þróun norræna stofnana í tvíhliðakerfi, þ.e.a.s. þar var starfrækt nám að loknum framhaldsskóla.

Flokkunarkerfi Scotts reyndist gagnlegt við greininguna og sýnir vel grófu línurnar í norrænu þróuninni. Síðari og tiltölulega nákvæm greining á skipulagi og þróun íslenska háskólastigsins leiddi í ljós hve gagnlegt það er að líta á kerfið sem tveggja þrepa kerfi, þ.e.a.s. formlegt kerfi og óformlegt kerfi. Með því að rýna einnig í þróunina út frá óformlega þrepinu kemur í ljós að stofnun getur þróast í átt að háskóla innan þessa óformlega þreps. Ég tel að hægt sé að nýta þennan sveigjanleika til að nálgast menningarlegan og pólitískan mun sem liggur að baki þróun háskólastigsins í ólíkum löndum. Ef ég hefði einungis stuðst við greiningu samkvæmt formlega þrepinu hefði niðurstaðan orðið sú að Ísland hefði horfið frá háskólaráðandi kerfi og tekið upp sameinað kerfi. Með því að taka mið af þessari tvískiptingu kerfisins varð niðurstaðan hins vegar önnur og trúverðugri. Svo virðist sem dulið tvíhliða kerfi hafi þróast hér í nokkurn tíma þó að það hafi ekki verið lögfest. Að sumu leyti má segja að lagasetningin 1997 hafi verið staðfesting þessarar þróunar, en í raun e.t.v. breytt minna en virðist við fyrstu sýn.

Upphaf sameinaðs kerfis

Lög um Háskóla nr.136/1997 marka formlegt upphaf sameinaðs kerfis þar sem þau tóku til átta stofnana sem þar með voru skilgreindar með stöðu háskóla. Um allar þessar stofnanir giltu sérlög. Staða þessara háskóla var þó um margt ólík. Sumar þeirra höfðu lengi haft stöðu háskóla en einnig voru þarna stofnanir sem ekki höfðu verið háskólar en fengu fyrst þarna stöðu háskóla og að auki höfðu verið stofnaðir nýir háskólar.

Kröfur um starfsemi háskólanna voru ólíkar, til dæmis var ekki kveðið á um að

⁶ Jón Torfi Jónasson (1998, bls. 287) telur að þessi fjölgun stúdenta hafi út af fyrir sig dugað til þess að álykta sem svo að skólinn hafi flust af framhaldsskólastigi í átt til háskólastigsins.

2. tafla. Yfirlit um uppruna, þróun og starfsemi háskóla 2001.

	Stofn- ár	Háskóli ár	Rannsóknir	Bakka- lár- gráða	Masters- gráða	Doktors- nám
Háskóli Íslands (HÍ)	1911	1911	já	já	já	já
Kennaraháskóli Ísl. (KHÍ)	1908	1971	já	já	já	já
Tækniskólinn (TS)	1964	1973	nei	já	nei	nei
Háskólinn á Akureyri (HA)	1987	1987	já	já	já	nei
Háskólinn í Reykjavík (HR)		1998	nei	já	nei	nei
Listaháskóli Íslands (LHÍ)	1932	1999	nei	já	nei	nei
Landbúnaðarháskólinn Hvanneyri (LHH)	1947	1999	já	já	nei	nei
Viðskiptaháskólinn á Bifröst (VHB)	1918	1994	nei	já	nei	nei

allir háskólarnir skyldu stunda rannsóknir, sem á alþjóðavísu er eitt af meginhlutverkum háskóla. Í 2. grein laganna segir: „... háskóli er menntastofnun sem jafnframt sinnir rannsóknnum ef svo er kveðið á um í reglum og starfsemi hvers skóla.“ Þá buðu þessir skólar ekki allir upp á nám til æðri háskólagráðu. Í 2. töflu er tekið mið af töflu 4.1 hjá Jóni Torfa Jónassyni (2004b, bls. 141) þar sem sýnt er yfirlit um uppruna og þróun háskólastigs og starfsemi íslenskra háskólastofnana árið 2001 samkvæmt því sem lög eða skipulagsskrár tilgreina.

Tafla 2 sýnir að í sérlögum eða skipulagsskrám var einungis kveðið á um að rannsóknir væru stundaðar í fjórum af átta háskólum, meistaranám var einungis starfrækt í þrem háskólum og tveir voru með nám til doktorsgráðu.

Mikil þróun hefur hins vegar átt sér stað síðan 2001 og samkvæmt lögum um háskóla frá 2006 eiga allar háskólastofnanir að stunda rannsóknir. Samkvæmt lögnum eiga þær einnig að sækja um heimild til að starfrækja meistaranám eða doktorsnám. Tafla 3 sýnir samanburð á akademískri starfsemi háskólanna árið 2001 og 2008.

Tafla 3 sýnir að árið 2008 stunda allir háskólarnir rannsóknir, enda kveðið á um það í lögum um Háskóla nr. 63/2006. Sjö af átta háskólum starfrækja nám til meistaraþrófs,

þrjú af átta bjóða upp á nám til doktorsgráðu og Háskólinn í Reykjavík er með doktorsnám í undirbúningi. Þessi samanburður sýnir öra þróun innan íslenska háskólastigsins, stofnanirnar eru smám saman að uppfylla þær kröfur sem yfirleitt eru gerðar til háskóla.

Er íslenskt millikerfi í sjónmáli eða liggur leiðin enn í háskólana?

Millikerfi er ekki greinanlegt á íslenska háskólastiginu og það greinir þróun þess fyrst og fremst frá þróun háskólastigsins annars staðar á Norðurlöndum, að því sænska þó að vissu marki undanskildu. Íslenska háskólastigið er einnig ungt í samanburði við háskólastig hinna landanna. Það vekur upp þá spurningu hvort um sé að ræða tímabundið ástand og að íslenskt millistig geti verið í þann veginn að skapast. Nokkur teikn eru á lofti um að svo geti verið. Það verður að hafa hugfast að breytingarnar í nágrannalöndum okkar, sem hér hafa verið raktar, fólust að verulegu leyti í því að skólar eða einstakar námsgreinar sem voru á framhaldsskólastigi færðust smám saman upp í kerfinu, stundum upp á millistig, stundum nokkuð beint á háskólastig; þótt það hafi einkum átt við hér á landi hvað varðar hina formlegu hlið þar sem greina má stigvaxandi breytingar á bak við lagarammann.

Þegar litið er til þróunar nokkurra íslenskra

3. tafla. Þróun í starfsemi háskóla 2001–2008. Skyggðir reitir eru þar sem „nei“ hefur breyst í „já“.

Stofnun	2001				Stofnun	2008			
	Rann-sóknir	B.A.	M.A.	Dr.gr.		Rann-sóknir	B.A.	M.A.	Dr.gr.
Háskóli Íslands (HÍ)	já	já	já	já	HÍ	já	já	já	já
Kennaraháskóli Íslands (KHÍ)	já	já	já	já	KHÍ	já	já	já	já
Háskólinn á Akureyri (HA)	já	já	já	nei	HA	já	já	já	já
Tækniskóli Íslands (TS)	nei	já	nei	nei	HR+TS*	já	já	já	Já**
Háskólinn í Reykjavík (HR)	nei	já	nei	nei	LHÍ	já	já	nei	nei
Listaháskóli Íslands (LHÍ)	nei	já	nei	nei	LBH	já	já	já	já
Landbúnaðarháskólinn að Hvanneyri (LBH)	já	já	nei	nei	VHB	já	já	já	nei
Viðskiptaháskólinn á Bifröst (VHB)	nei	já	nei	nei	HH***	já	já	já	nei

*Tækniháskólinn sameinaðist Háskólanum í Reykjavík árið 2005.

**Háskólinn í Reykjavík mun starfrækja doktorsnám í tölvunarfræðum haustið 2008.

***Hólaskóla var heimilað að starfrækja nám til B.A. gráðu frá 2003 og fékk lagalega stöðu háskóla árið 2007; Háskólinn að Hólum.

framhaldsskóla er flest sem bendir til þess að sagan endurtaki sig. Um nokkurt skeið hefur verið starfrækt nám að loknu framhaldsskólaprófi í kerfinu eins og það er nú. Fyrst má nefna starfrækslu meistaranáms ofan á fjögurra ára sveinspróf í Iðnskóla Reykjavíkur og Fjöltækniskólanum svo og öðrum framhaldsskólum sem eru með nám til sveinsprófs (Starfsnámsnefnd, 2006; Frumvarp til laga um framhaldsskóla, 2008). Samkvæmt upplýsingum frá skólameistara Fjölbrautaskólans við Ármúla hefur heilbrigðisskóli þess skóla boðið sjúkraliðum að bæta við sig námi í hjúkrunarfræði aldraðra. Nám í geðhjúkrun fyrir sömu starfsstétt er nú í mótun en auk sjúkraliðamenntunar þurfa nemendur að hafa góða kunnáttu í ensku og raungreinum. Allur þorri nemenda í námi fyrir lækningar er með stúdentspróf og það sama á við um nemendur sem eru í lyfjatækninámi (munnleg heimild, febrúar 2008).

Samkvæmt upplýsingum frá skólameistara

Menntaskólans í Kópavogi eru inntökuskilyrði í leiðsögumannaskóla Menntaskólans í Kópavogi stúdentspróf en auk þess þurfa nemendur að þreyta inntökupróf í tungumálum. Frá hausti 2007 er í sama skóla starfrækt fyrsta ár í hóteltjónun til B.A. prófs og er það í samvinnu við University Centre Cesar Ritz í Sviss (munnleg heimild, febrúar 2008). Talsmenn skólanna hafa átt frumkvæði að þessum námsbrautum í samvinnu við fulltrúa atvinnulífsins en auðvitað með vitund menntamálaráðuneytisins. Þetta eru ný dæmi um það hvernig framhaldsskólar þróast innan ramma framhaldsskólalaganna og teygja námsframboð sitt í áttina að háskólunum. Miðað við það sem áður hefur verið rakið um sérskólana á sjöunda, áttunda, níunda og tíunda áratugnum er enginn vafi á því að þetta eru skýr merki um bóknámsrek og með talsverðum rétti má telja þetta nám á millistigi þó að það sé ekki formlega flokkað þannig.

Lagalega staðfestingu þessara námsbrauta

er hins vegar ekki að finna fyrr en nú í lögum um framhaldsskóla frá 2008, en í 20. grein er kveðið á um heimild til framhaldsskólanna að starfrækja viðbótarnám að loknu framhaldsskólanámi. Ekki er nánar tiltekið hvaða tegund prófgráðu viðbótarnámið tengist en samkvæmt 16., 17. og 18. gr. laganna eru prófin þrjú; framhaldsskólapróf, próf til starfsréttinda og stúdentspróf. Nánari útfærsla þessara viðbótarnámsbrauta er því opin og ekki skýrt kveðið á um hvert hún leiðir⁷.

Ekki þarf að fara í grafgötur um að hér sé að þróast nýtt grátt svæði á milli framhaldsskóla og háskóla. Miðað við þá þróun sem hér hefur verið rakin mun að öllum líkindum annað af tvennu gerast:

1. Framhaldsdeildir framhaldsskólanna munu fara á sérstakt fagháskólastig, en tillögur um slíkt stig er að finna í skýrslu Iðnskólans í Reykjavík (Iðnskólinn í Reykjavík, 2005). Í skýrslu starfsnámsnefndar um nýjan framhaldsskóla er tekið undir hugmyndir Iðnskólans um fagháskólastig og m.a. lagt til að veita framhaldsskólum heimild til þess að setja á stofn eins til þriggja ára nám í starfstengdum greinum og að það nám verði á sjálfstæðu skólastigi, svokölluðu fagháskólastigi sem á að vera „...í framhaldi af Nýja framhaldsskólanum og með áherslu á þarfir atvinnulífsins. Námið verði opið öllum nemendum sem ljúka framhaldsskóla að uppfylltum skilyrðum um undanfara.“ (Starfsnámsnefnd, 2006, bls.18). Ef þetta gengur eftir verður íslensk þróun lík þróun finnska háskólastigsins en þar voru háskólarnir stækkaðir einhliða á miðjum áttunda áratugnum og síðar var sérstakt starfstengt nám flutt í stofnanir til hliðar við háskólana. Rétt er að taka fram að nær engin, hvorki opinber né

almenn, umræða hefur verið um þetta nýja skólastig.

2. Hinn möguleikinn er að halda áfram á sömu braut og við erum þegar á, þ.e.a.s. að halda starfsnámi áfram innan framhaldsskóla og háskóla. Ef sá möguleiki verður ofan á er líklegt að viðbótarnám framhaldsskólanna færist inn í háskólana, a.m.k. það nám sem krefst stúdentsprófs og er byggt á fræðilegasta grunninum. Þar munu nemendur geta lokið námi til diplómu eins og margir háskólar bjóða nú þegar í nokkrum greinum.

Ályktanir og umræða

Þegar litið er á þá þróun háskólastigsins sem hér hefur verið rakin má segja að það sé einkum tvennt sem einkennir hana og skiptir máli. Í fyrsta lagi er bóknámsrekið mjög skýrt, einkum kerfis- og stofnanarekið, og það er mest áberandi í stofnunum sem eru á lægra skólastigi eða á mörkum skólastiga, svo sem á milli framhaldsskólastigs og millistigs eða millistigs og háskólastigs. Í öðru lagi virðist þetta rek að talsverðu leyti óháð því hvort um starfseminu eru sett lög eða ekki. Lagasetning breytir því ekki öllu en hún hjálpar öllum þeim sem starfa við kerfið að átta sig á stöðunni og hún ytir til hliðar ýmiss konar kerfisflækjum. Þess vegna er því haldið fram hér að farsælla yrði að stofna fagháskólastig en að láta reka á reiðanum með þróunina. Meginkosturinn er sá að umrætt viðbótarnám í starfsgreinum fengi þá að þróast á eigin forsendum. Þar væri hægt að ráða kennara eftir þörfum og til verkefna sem í raun væri unnið að, þ.e. þá sem starfa í greininni auk þeirra sem búa yfir rannsóknarfærni og geta leiðbeint nemendum í starfendarannsóknum og við gerð einfaldra kannana. Ég tel að framhaldsskólar hafi bæði aðstöðu og kennara til að starfrækja slíkt

⁷ Miðað við það sem áður er sagt breytir það furðu litlu um þróunina sjálfa. Löggjafinn getur þó verulega liðkað fyrir henni með ákvörðunum sínum.

fagnám og myndu fagnámsdeildir auðvelda þeim að fá til starfa hæfa kennara sem þekkja vel til vettvangs. Síðast en ekki síst gæti hagnýtt nám á slíku millistigi orðið valkostur sem myndi henta áhugasviði og getu ýmissa nemenda betur en akademískt háskólanám.

Þetta er svarið við því hvers vegna þurfi að koma á fót millistigi þó að hér hafi verið sýnt fram á að með tímanum færast lægri skólastig nær háskólunum hvort eð er sbr. bóknámsrekið sem hér hefur verið fjallað um. Sú þróun tekur vitaskuld tíma og engin ástæða er til þess að gera þetta í stórum stökkum. Norðmenn virðast ætla að koma þessu á í nokkrum skrefum en þar hefur tekist að styrkja greinarnar á eigin forsendum. Þær fara ekki beint inn í starfsumhverfi háskólanna úr starfsumhverfi framhaldsskólans heldur eru þær um nokkurn tíma í stofnunum sem eru á milli framhaldsskóla og háskóla.

Ef síðari kosturinn yrði ofan á er ljóst að allt nám að loknum framhaldsskóla færi inn í háskólana sem eru að reyna að styrkja sjálfmynd sína sem háskólar, þ.e. að haga þróun sinni í samræmi við alþjóðahugmyndir um háskóla, og þar vegur rannsóknarþátturinn þungt. Rannsóknir hafa sýnt að þetta reynist nýjum háskólastofnunum þungur róður og tekur langan tíma. Ellen Hazelkorn (2005) hefur rannsakað hvernig tuttugu og fimm nýjum háskólastofnunum (stofnaðar eftir 1970) í sautján OECD-löndum gekk að setja rannsóknir í forgang og að finna jafnvægi á milli rannsókna og kennslu. Niðurstöður leiddu m.a. í ljós að nýjar háskólastofnanir skynjuðu mikinn mun á möguleikum hefðbundinna háskóla og nýrra háskólastofnana á því að stunda rannsóknir. Forsvarsmönnum þeirra fannst jafnvel að yfirvöld drægu taum hefðbundinna háskóla í þessum efnum, bæði meðvitað og ómeðvitað, og ykju þannig á aðstöðumun þessara tveggja tegunda stofnana. Þá höfðu margir kennarar nýju stofnananna einkum verið ráðnir til kennslu í tilteknu starfsnámi; rannsóknir höfðu ekki verið tilgreindar í samningnum og skorti suma kennarana alla rannsóknarþjálfun.

Háskóli Íslands, sem stækkar verulega

eftir sameininguna við Kennaraháskóla Íslands, hefur sett sér það markmið að verða einn af hundrað bestu háskólum í heimi. Mikil áhersla er lögð á rannsóknarvirkni háskólakennara. Kröfur hafa verið hertar um þennan starfsþátt háskólakennara til að styrkja skólann í rannsóknarhlutverki sínu. Annað meginmarkmið er að fjölga doktorsnemum við skólann (Háskóli Íslands, 2006).

Í stefnu Háskólans í Reykjavík næstu tólf til þrjátíu og sex mánuði er meðal annars stefnt að því að fjölga kennurum með doktorspróf og fjölga birtingum í ritryndum tímaritum (Háskólinn í Reykjavík, 2008). Hinir skólarnir reyna að fylgja á eftir, sbr. 3. töflu. Ef viðbótarnámi framhaldsskólanna verður komið fyrir í þessu umhverfi mun það ekki þróast á eigin forsendum heldur á forsendum háskóla sem margir hverjir leggja allt kapp á að styrkja sig í sessi sem fullgildir háskólar. Hér er því alls ekki haldið fram að sumt starfsnám þurfi ekki á rannsóknum að halda, heldur verður að gæta þess að nám má skipuleggja með margvíslegum hætti, og að mínu mati er ekki ráðlegt að mælistikur alþjóðlegs rannsóknarháskóla gildi um allt starfsnám.

Þessi leið hefur einnig í för með sér að námsframboð fyrir nemendur sem lokið hafa framhaldsskólaprófi verður einsleitt varðandi verklag og kröfur og gildi rannsóknarháskóla verða þar ráðandi. Það námsumhverfi hentar tæpast öllum nemendum. Hafa ber í huga að brottfall úr framhaldsskóla er hátt á Íslandi. Niðurstöður könnunar á vegum Evrópuráðsins leiða í ljós að árið 2003 var brottfall 18–24 ára um 27%. Einungis þrjú lönd voru með hærra brottfall úr framhaldsskóla en Ísland (European Commission Directorate General for Education and Culture, 2005). Í lögum um framhaldsskóla nr. 92/2008 er kveðið á um nýtt framhaldsskólapróf sem er þriggja til fjögurra missera nám og í greinargerð með frumvarpinu kemur fram að það er tilraun til að styrkja framvindu nemenda í framhaldsskóla og sjá til þess að þeir ljúki prófum. Ekki er minnst á viðbótarnám fyrir þennan hóp (Frumvarp til laga um framhaldsskóla, 2008). Þessi tilraun

gæti orðið mun árangursríkari ef um leið væri hugað að námi að loknum framhaldsskóla, námi sem ekki væri undir merkjum háskólanna.

Þrátt fyrir þau rök sem hér hafa verið talin er margt sem bendir til þess að Íslendingar haldi sig við sameinað kerfi, sem nú virðist í raun vera að þróast yfir í háskólaráðandi kerfi; það þýðir að leið allra framhaldsskólanemenda liggir í háskólana en ekki á sérstakt fagháskólastig. Ástæðan er einkum fámenni og fjöldi háskólanna. Almennt er talið að háskólar þurfi að ná ákveðinni stærð, þ.e.a.s. nemendafjölda, til að unnt sé að byggja upp nauðsynlega stoðþjónustu og fjölbreytt námsframboð svo og góðar aðstæður til rannsókna. Íslenskir háskólar eru hins vegar flestir mjög fámennir á alþjóðavísu sbr. 4. töflu hér fyrir neðan

4. tafla sýnir að flestir íslenskir háskólar eru ákaflega litlir, að undanskildum Háskóla Íslands sem verður með tæplega 12.000 nemendur eftir sameininguna við Kennaraháskóla Íslands. Næstur kemur Háskólinn í Reykjavík með um 3.000 nemendur. Hinir háskólarnir eru allir mun minni. Aðrar þjóðir leggja áherslu á að sameina háskólastofnanir sem eru of litlar. Taka má Finna sem dæmi, en samkvæmt fyrirhuguðum breytingum á finnska háskólastiginu er m.a. áætlað að sameina háskóla sem eru með færri en 2.000 nemendur á næstu tólf árum og það sama gildir um tækniskóla sem eru með færri en 3.000 nemendur (Finnska menntamálaráðuneytið, 2008).

Þar sem fjármögnun háskólakennslu er að

4. tafla. Fjöldi nemenda í íslenskum háskólum 2007.

Stofnanir	Nemendafjöldi
HÍ	9.586
KHÍ	2.241
HR	2.907
HA	1.305
LHÍ	380
LBH	286
VHB	744
HH	121

Hagstofa Íslands, 2008

miklu leyti ákvörðuð samkvæmt reiknilíkani sem byggist á nemendafjölda og þreyttum einingum keppast háskólarnir við að laða til sín nemendur. Þess vegna má færa ákveðin rök fyrir því að talsmenn háskólanna myndu beita sér gegn uppbyggingu millistigs milli háskóla og framhaldsskóla og teldu ákjósanlegt að nemendur með viðbótarnám úr framhaldsskólanum gætu haldið áfram námi til diplómu innan háskólanna eða jafnvel hafið nám til háskólagráðu.

Af frumvarpi til laga um framhaldsskóla frá 2008 má ætla að ráðamenn menntamála sjái einnig fyrir sér að viðbótarnám framhaldsskólanna verði metið inn í háskólana ef þess verður óskað. Í athugasemdum um nýtt einingakerfi framhaldsskólanna er tekið fram að það sé hið sama og í háskólunum og sé það í samræmi við það sem gerist í þeim löndum sem vinna samkvæmt Bologna-ferlinu en þar færast í vöxt að boðið sé upp á nám að loknum framhaldsskóla (e. post-secondary education). Samræmt einingakerfi háskóla og framhaldsskóla auðveldar mat á milli skólastiga. Athugasemdir um viðbótarnám hníga í sömu átt, en þar er átt við viðbótarnám að loknum öðrum lokaprófum á framhaldsskólastigi, svo sem nám til iðnmeistaraprófs í löggiltum iðngreinum. Höfundar frumvarpsins gera ráð fyrir að mælst verði til að þetta viðbótarnám verði metið til eininga á háskólastigi samkvæmt heimild í lögum um háskóla frá 2006.

Leiðin liggur því sennilega áfram í háskólana, þrátt fyrir mikilvæg rök fyrir því að byggja upp fagháskóla.

Abstract

Destination university – or what?

During recent decades governments have tried to offer diversified higher education by dichotomizing higher education, thus creating a so-called *binary system* of higher education, where non-university institutions exist parallel to universities and offering a relatively short professional course of education (Scott, 1995). The mission of the non-university institutions

has been teaching and research, if any, has been of an applied nature. Still, non-university institutions have tended to become more like the traditional universities than initially intended. This tendency is referred to as *academic drift* and *institutional drift* when referring to institutions (Neave, 1979; Kyvik, 2004; Jónasson, 2004a). Another type of academic drift is *system drift*, a term referring to when a system changes from being quite different from the universities to a system that is closer to a university system (Kyvik, 2004; Jónasson, 2004a). Institutional drift can be manifested in two ways: 1) activities of non-university institutions gradually become more like the activities of universities and greater emphasis is placed research and degree programs even though this was not intended in the beginning (Neave, 1979; Halsey, 1983); 2) former vocational education offered at a non-university institution is transferred to universities or new degree programs are established. Further examples of institutional drift are that teachers of non-university institutions use university titles and can be promoted to higher university titles based on academic activities such as academic publications (Gyða Jóhannsdóttir, 2006).

Research results from a Nordic comparative study where I explored the development of Nordic higher education systems show that academic drift occurred in all countries, both at the system and the institutional levels. However, the drift occurred at different phases in the different countries. The development of Icelandic higher education differs from the development of the other Nordic countries as occupational and professional education is either located within upper secondary education or within universities. A binary system has not been established formally, i.e. legally. The other Nordic countries either currently have a binary system or have had it in the past (Gyða Jóhannsdóttir, 2006).

In this article the results of a study carried out in 2007-2008 are presented. The apparent lack of an Icelandic binary system was explored

more closely and the main question was whether a binary system might be expected in the future?

Method

Scott's (1995) fivefold typology of the systems of organization of higher education in numerous countries was used to classify the organization of Nordic higher education. The types are university dominated systems, dual systems, binary systems, unified systems and stratified systems. It is presumed here that Scott's typology runs on two plans: 1) the formal plan, referring to formal characteristics of a system such as legalizations, regulations and the localization of vocational education within formal frameworks; and 2) the informal plan, referring to more informal characteristics of the systems. The informal plan spans cultural characteristics and educational-political differences between the countries.

Five criteria that reflect the main characteristics of a university are used to detect academic drift at the institutional level: research, university degrees, university titles, promotion systems and a matriculation examination as a requirement for acceptance for entrance.

Results

The main results showed that according to the formal plan of Scott's typology a formal legal binary system has not and does not exist in Iceland. There are secondary schools and universities. It was not until 1997 that comprehensive legislation on universities was passed and eight institutions were granted university status. All eight institutions adhered to the legal framework but every institution also had its own rules and regulations. The general Act on Universities did not unanimously stipulate that all institutions carry out research (one of the main missions of a university) as they were only supposed to do so if this was stipulated in the special institutional law. This has changed and now all universities are required to carry out research.

When analyzing Icelandic development in terms of the informal plan of Scott's typology a development of upper secondary education was detected, which took place during the '60s, the '80s, the '90s and the first decade of the twenty-first century. During these periods some schools or study programs related to upper secondary education moved closer to the university but within the legal framework of secondary education. Entrance criteria in many instances included a matriculation examination (the main entrance requirement of Icelandic universities at least during the twentieth century) and teachers began to carry out developmental activities and even applied research. In some instances the programs were partly evaluated as equivalent to university or college programs. These programs were clearly post-secondary, even if they were not legalized as such.

Later these programs were transferred to universities or the schools received university status.

Discussion

It is argued here that this development will continue in Iceland. in spite of the advantages of establishing a post-secondary level. The reasons are mainly that there are a rather large number of institutions in Iceland with university status relative to the small population of Iceland (slightly more than 300,000 inhabitants). But many of the universities are also very small compared to universities in other countries. Another reason is that universities are to a great extent financed in accordance with their student numbers. Therefore, it is assumed that universities will try to recruit students to study at the diploma level instead of at a special post-secondary level.

Heimildaskrá

- Birnbaum, R. (1983). *Maintaining diversity in higher education* San Francisco: Jossey-Bass.
- European Commission Directorate General for Education. and Culture (DG EAC). (2005). *Study on Access to Education and Training. Basic Skills and Early School Leavers.*(Ref. DG EAC 38/04). Lot 3: *Early School Leavers*. Final report. Sótt 28.maí 2008 af <http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/earlyleave.pdf>.
- Finnska menntamálaráðuneytið. (2005:38). *OECD thematic review of tertiary education. Country background report for Finland*. Helsinki: Committee.
- Finnska menntamálaráðuneytið. (2008). *Korkeakoulujen Rakenteellisen Kehittämisen Suuntaviivat*. Helsinki: Sari Sarkonen, Opetusministeri.
- Fritzell, A (1998). *The current model of university governance background and description*. Stockholm: National Agency for Higher Education.
- Frumvarp til laga um framhaldsskóla*. (2008). Lagt fyrir á Alþingi á 135. löggjafarþingi 2007–2008.
- Gyða Jóhannsdóttir. (1998). Flutningur menntunar leikskólakennara á háskólastig. *Athöfn: Tímarit leikskólakennara*, 30(1), 18–22.
- Gyða Jóhannsdóttir. (2006). Þróun háskólastigs á Íslandi í ljósi norrænnar þróunar æðri menntunar. Í Úlfar Hauksson (ritstjóri), *Rannsóknir í félagsvísindum VII, Félagsvísindadeild* (bls. 751–763). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands. Háskólaútgáfan.

- Gyða Jóhannsdóttir. (2007). Bóknámsrek í þróun háskólastigs í Finnlandi og Danmörku/ Hvert var hlutverk ólíkra hagsmunaaðila? Í Gunnar Þór Jóhannesson (ritstjóri), *Rannsóknir í Félagsvísindum VIII, Félagsvísindadeild* (bls. 725–736). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands. Háskólaútgáfan.
- Guðni Jónsson. (1961). *Saga Háskóla Íslands*. Reykjavík: Háskóli Íslands.
- Hagstofa Íslands. Sótt 25. maí 2008 af <http://www.hagstofa.is/Hagtotur/Skolamal/Haskolar>.
- Halsey, A. H. (1983). *Higher education in Britain. A study of university and polytechnic teachers*. New York: Report to the Social Science Research Council.
- Hazelkorn, E. (2005). *University research management. Developing research in new institutions*. Paris: OECD.
- Háskóli Íslands. (2006). *Stefna Háskóla Íslands 2006-2011*. Sótt 2. júní 2008 af <http://www.hi.is/page/stefna2006-2011>.
- Háskólinn í Reykjavík. (2008). *Stefna Háskólans í Reykjavík*. Sótt 2. júní 2008 af <http://www.hr.is/?PageID=2366>.
- Hildur Rögnvaldsdóttir. (2004). *Þróun meinataeknináms á Íslandi. Samspil náms, skóla og stéttar*. Óbirt meistaraþrófsritgerð: Háskóli Íslands, Félagsvísindadeild.
- Huisman, J. og Morphew, C. (1998). Centralization and diversity. Evaluating the effects on government policies in US and Dutch higher education. *Higher Education Policy*, 11(1), 3-13.
- Högskolelagen nr. 1434/1992.
- Iðnskólinn í Reykjavík. (2005). *Tækni og hönnun við Iðnskólann í Reykjavík (tveggja ára diplómunám í starfstengdu námi)* Skýrsla um framhaldsnám í iðnfræði. Reykjavík: Iðnskólinn í Reykjavík.
- Jón Torfi Jónasson. (1998). The foes of Icelandic vocational education at upper secondary level. Í A. Tjeldvoll (ritstjóri), *Education and the scandinavian welfare state in the year 2000* (bls. 267–304). New York: Garland Publishing.
- Jón Torfi Jónasson. (2003). Does the state expand schooling? A study based on five Nordic countries. *Comparative Education Review*, 47(2), 160–183.
- Jón Torfi Jónasson. (2004a). What determines the expansion of higher education? Credentialism, academic drift and the growth of education. Í Ingjaldr Hannibalsson (ritstjóri), *Rannsóknir í félagsvísindum V, Viðskipta og hagfræðideild* (bls. 275–290). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands. Háskólaútgáfan.
- Jón Torfi Jónasson. (2004b). Higher education reforms in Iceland at the transition into the twenty-first century. Í I. Fagerlind og G Strömqvist (ritstjórar), *Reforming higher education in the Nordic countries* (bls. 137–158). París: UNESCO.
- Jón Torfi Jónasson. (2006). *Frá gæslu til skóla. Um þróun leikskóla á Íslandi*. Reykjavík: Rannsóknarstofa um menntakerfi. Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Kim, L. (2002). *Lika Olika*. Stockholm: Högskoleverket.
- Kyvik, S. (2004). Structural changes in Higher education systems in Western Europe. *Higher Education in Europe*, XXIX(3), 393–409.

- Lag om yrkeshögskola no. 351/2003* (Finland).
- Lov om professionshøjskoler for videregående uddannelser no. 562/2007* (Danmörk).
- Lov om universiteter og højskoler no.22/1995* (Noregur).
- Lög um skólakerfi og fræðsluskyldu nr. 22/1946.*
- Lög um Kennaraskóla Íslands nr. 23/1963*
- Lög um skólakerfi nr. 55/1974.*
- Lög um listmenntun á háskólastigi, nr. 43/1995.*
- Lög um Kennaraháskóla Íslands nr. 137/1997.*
- Lög um háskóla nr. 136/1997.*
- Lög um háskóla nr. 63/2006.*
- Lög um framhaldsskóla nr. 92/2008.*
- Morphew, C. (2000). Institutional diversity, program acquisition and faculty members: examining academic drift at a new level. *Higher Education Policy*, 13, 55–77.
- Neave, G. (1979). Academic drift: some views from Europe. *Studies in Higher Education* 4(2), 143–159.
- NOU. (2008). *Sett under ett –Ny struktur i høyere utdanning*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- OECD. (1991). *Alternatives to universities*. Paris: OECD.
- Rasmussen, P. (2004). Towards flexible differentiation in higher education? Recent changes in Danish higher education. Í I. Fägerlind og G. Strömqvist (ritstjórar), *Reforming higher education in the Nordic countries: Studies of change in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (bls. 55–87). Paris: International Institute for Educational Planning.
- Rinne, R. (2004). Searching for the rainbow: changing the course of Finnish higher education. Í I. Fägerlind og G. Strömqvist (ritstjórar), *Reforming higher education in the Nordic countries: Studies of change in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (bls. 89–135). Paris: International Institute for Educational Planning.
- Scott, P. (1995). Unified and binary systems of higher education in Europe. Í A. Burgen (ritstjóri), *Goals and purposes of higher education in the 21st century* (bls. 37–54). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Sigríður Valgeirsdóttir. (1987). Skólastjórnarár Brodda Jóhannessonar 1962–1975. Í Þuríður Kristjánsdóttir (ritstjóri), *Gefið og þegið. Afmælisrit til heiðurs Brodda Jóhannessyni sjötugum* (bls. 1–37). Reykjavík: Iðunn.
- Starfsnámsnefnd. (2006). *Nýr framhaldsskóli*. Skýrsla Starfsnámsnefndar. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.